

**АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК
КУЛЬТУРИ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ**

Кравченко Алла

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Анотація

В статті розглядаються проблеми формування мовної культури студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту.

Ключевые слова: професійна мова, мовна норма, професійна сфера, професійна мова.

Annotation

This article is discussed the formation of cultural student's speech skills in sphere of physical education in Higher school.

Key words: professional speech, language norm, professional sphere, professional language.

Постановка проблеми. Проблема мовної культури у вищій школі сьогодні залишається дискусійною. Гострота ситуації з мовною культурою в нашій державі зумовлюється тим, що в багатьох випускників середніх навчальних закладів досить низький рівень мовної культури усного і писемного мовлення, що, на наш погляд, зумовлене як постійним перебуванням у російськомовному середовищі, так і недостатньою увагою до цієї важливої ланки роботи при навчанні їх української мови в середніх школах, ліцеях, гімназіях, коледжах та ін. Сьогодні ми маємо майже катастрофічну ситуацію не тільки з мовною культурою мовлення і спілкування студентів, а й з мовною культурою взагалі.

Сучасні тенденції освіти в Україні спрямовані на підготовку студентів як професійно кваліфікованих спеціалістів, посилення комунікативних здібностей, виховання їх мовної культури. Підготовка студентів-фахівців галузі фізичної культури і спорту вимагає формування в них мовної культури, оскільки, мова і мовлення обслуговують види їх діяльності. Адже для грамотного спеціаліста важливою є мовна компетенція – засвоєння мовних норм, що склалися історично в фонетиці, лексиці, граматиці, орфографії, семантиці, стилістиці та їх застосування у професійній діяльності, а також здібності, знання, навички

мовної поведінки для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в умовах професійного спілкування.

Мистецтво спілкування завжди вважалося органічною складовою професіоналізму людини. Власне тому сьогодні існує необхідність подолання недоліків мовної культури та потреба формування мовної компетенції фахівця галузі фізичної культури і спорту який повинен стати носієм вихованості, освіченості та інтелігентності. А здобуті в вищій мовні знання можна практично застосовувати у реальному житті.

Актуальність та аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми зумовлена потребою формування мовної культури професійного мовлення сьогоденного студента вищого фізкультурно-спортивного профілю.

Метою нашої статті є вивчення проблеми мовної культури студентів як майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Методи дослідження – теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури.

Дослідження виконані відповідно до теми «Формування мовної культури спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту в процесі професійної підготовки» Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011-

2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Культура мови фахівця галузі фізичної культури і спорту – це багатство його словника, досконале володіння способами поєднання слів у речення, уміння розрізнати нейтральні й стилістично марковані мовні одиниці, навички використання професійної термінології тощо.

Проблемі формування навичок професійного мовлення студентів, які повинні стати висококваліфікованими фахівцями, присвячено низку публікацій вітчизняних авторів, зокрема праці Л. Масенко, О. Сербенської, Л. Ставицької, Н. Бабич, В. Дубічинського, Е. Огар, Г. Онуфрієнко, Л. Козловської та ін.

Аналіз досліджень учених, власний досвід дають підстави стверджувати, що формування навичок володіння культурою мови гарантує спеціалістові будь-якого фаху відчутний успіх у професійно-діловій сфері.

У процесі навчання не можна обмежуватися тільки накопиченням спеціальних знань. Сьогодні важливіше навчати майбутнього фахівця галузі фізичної культури і спорту володіти своїми помислами, спрямовувати знання і результати матеріального виробництва на духовне вдосконалення своєї особистості та суспільства. У нашому суспільстві повільно, але все ж відбувається оновлення всіх сфер національного життя. Починаємо усвідомлювати, що піднесення культури мови – одна із складових нашого поступу до цінностей справді демократичного та європейського суспільства. Це закономірно, бо утвердження в суспільній свідомості естетичного світовідчуття засвідчує потребу не лише в матеріальному, а й у духовному.

Результати дослідження. Формування культури професійного мовлення фахівця галузі фізичної культури та спорту передбачає синтез фахових науко-

вих знань зі світом людських цінностей, з якими він знайомиться на заняттях гуманітарного циклу, зокрема на заняттях «Української мови (за професійним спрямуванням)», «Культури професійної мови», культурологічних дисциплінах, історії, філософії, педагогіки та психології. Саме цей гуманітарний вектор освіти майбутнього фахівця галузі фізичної культури та спорту сприятиме широті професійного мислення, духовній культурі, формуванню особистості з підвищеним почуттям етичної і соціальної відповідальності за результати своєї майбутньої професійної діяльності.

У лінгвістиці фахову мову розглядають як тематично обмежену сукупність спеціальних і загальних мовних засобів, що використовуються в певній сфері людської діяльності. Вправне володіння мовою спеціальності передбачає насамперед опанування термінологією свого фаху, уміння використовувати у професійному мовленні її тематичні домінанти, оскільки саме термінологія становить специфіку тієї чи іншої підмови окремих наук.

Сьогодні питання культури мови у вищому навчальному закладі характеризується підвищеною увагою до комунікативного компонента й яскравим виявом культурологічних підходів до матеріалу. Це виявляється в орієнтації культури мови на формування креативної мовної особистості, яка має розвинене чуття мови, досконало володіє мовним етикетом, знайома з кращими зразками мовної поведінки, відшліфованими в процесі культурного розвитку нації, та спрямована на толерантне мовленнєве спілкування.

Культура мови не залежить від конкретного мовця, вона є свідченням рівня розвитку кожної особистості, того, яку вона створює навколо себе вербальну комунікативну ситуацію, мовну ауру, що формує мовний смак чи несмак. Професійна, навчальна

діяльність буде успішною лише за умови практичної необхідності мовленнєвої культури і може бути реалізована лише такою освітою, у якій слово, мова, думка про культуру втілюються в науково-організованій системі освіти, в інтегральному соціокультурному виховному процесі. Саме вони визначають необхідність вивчення державної мови у вищих навчальних закладах, культури мовлення безвідносно до профілю, оскільки одним із головних завдань гуманізації освіти є підвищення компетентності фахової діяльності випускників різнопрофільних вищих навчальних закладів України [4].

Опанування українською мовою, засвоєння рівнів культури мови як чинників національної свідомості забезпечує існування грамотного фахівця в сучасному суспільстві. Тому цілком зрозумілою стає вимога до підготовки спеціалістів будь-якої галузі, вивчення культури фахової мови, що реалізується в повсякденній мовній практиці студентів.

Мовна неграмотність, невміння дотримуватися стандартів щодо укладання документів, невміння написати текст, перекласти його з однієї мови на іншу, а також порушення нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві, встановлення несприятливої атмосфери між людьми на роботі, невміння врегулювати взаємини на основі принципу ввічливості псує візитну картку будь-якого спеціаліста.

Формуванню мовної культури майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту сприяють навчальні дисципліни «Культура професійної мови», «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та інші, викладання яких забезпечує відповідний рівень оволодіння державною мовою, підготовку мовнокомпетентних у професійній сфері, зокрема офіційно-діловій, грамотних, із належним рівнем культури про-

фесійної мови фахівців, що дало б змогу студентів як майбутньому спеціалісту користуватися нею на рівні мовних норм у ситуаціях професійної діяльності. Культура мови виражає мовну (лінгвістичну) компетенцію, що означає «мовна поведінка», «мовне знання», «лінгвістична інтуїція».

Знання мови фахівцем галузі фізичної культури і спорту передбачає не тільки володіння граматику, запасом професійної термінології, а й уявлення про те, в яких умовах, в якій ситуації можна застосовувати ті чи інші слова і граматичні конструкції. Адже фахівець може бути не тільки мовцем, а й членом соціально (професійно) зумовленої системи спілкування, що може характеризувати мовленнєву компетенцію, яка включає вміння і навички володіння лексикою, граматику, сприймання і відтворення текстів, які відповідають комунікативним завданням тощо.

Укладання документів будь-якого виду, змісту і жанру вимагає від автора високого рівня володіння культурою мови, зокрема української як державної. Вивчення документа, правил його укладання, редагування тексту службових документів з урахуванням вимог офіційно-ділового стилю української мови, а також вироблення у студентів навичок лінгвістичного аналізу тексту документа, оволодіння орфографічними і пунктуаційними нормами, без яких неможливе укладання документів, акцентні та орфоепічні норми, знання яких особливо актуальне для підготовки документів, що виголошуються, обробка інформації первинного документа і створення вторинного, вивчення особливостей мови, стилю і жанрів патентних і нормативних документів, різних видів видань (офіційних, навчальних, наукових, виробничих тощо), в основі яких є текст як найвища одиниця мови, сприяє формуванню грамотності і мов-

ної культури майбутніх спеціалістів галузі фізичної культури і спорту.

Але оволодіння культурою мови не обмежується вивченням документознавчих дисциплін лише за зразками документів, бланків, формулярів тощо. Такий вид роботи не зробить майбутніх фахівців грамотними, комунікативними й взагалі освіченими. Підготовка кваліфікованих спеціалістів галузі фізичної культури і спорту передбачає збагачення професійної лексики, поповнення її новою термінологією [3].

Володіння культурою мови – це, насамперед, вміння використовувати мовні засоби залежно від сфери, мети, ситуації спілкування, це грамотність, належна мовна культура, культура професійної мови, яка забезпечує мовну компетентність фахівця у його професійній діяльності. Важливими є дотримання мовних норм, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети і обставин спілкування. Без знання прийнятих у суспільстві правил мовного етикету, не володіючи вербальними та невербальними формами вираження ввічливих взаємин між людьми, студент як грамотний фахівець у майбутньому і як особистість загалом не зможе правильно встановити різноманітні контакти з партнерами, не зможе з максимальною користю для себе і для оточуючих здійснити сам процес спілкування [1].

Студент як майбутній спеціаліст повинен досягти рівня мовної вправності завдяки мовній освіті, тобто засвоїти правила користування мовою, її лексикою; уміти виражати себе засобами мови, володіти основними формами усного й писемного спілкування (монолог, діалог тощо); володіти фаховою метамовою: володіння терміносистемами, фразеологією, мовними формулами тощо.

Грамотний фахівець не повинен користуватися суржиком,

який є свідченням низької культури мови, незнання української літературної мови, її норм, невміння вільно користуватися нею залежно від сфери й ситуації спілкування.

На жаль, мовлення сучасного українського студентства демонструє численні вади. Це пояснюється недостатньою грамотністю, низькою культурою мовлення, впливом довоколишніх мов, повільно зростаючим соціальним престижем української мови, неоднаковим використанням рідної мови в різних частинах України. Як показують результати соціолінгвістичного моніторингу, проведеного нами, суржиком спілкуються з ровесниками 27% студентів, російською мовою – 34%; українською – 38%.

Так склалося тому, що мовна ситуація України має свою специфіку, що є результатом багатовікового адміністративно-державного, політичного, інформаційного та пов'язаного з ними психологічного тиску на українців, їх мову і культуру.

Усе в нашому мовленні залежить від знань. Об'єднуючим центром процесу мовлення – сприймання (автор – слухач) є система мови. Знання її мовцем і слухачем є найважливішим чинником ефективності сприйняття, яка зростатиме пропорційно до рівня знань, точніше, до збалансованості знань автора і слухача. Цицерон навчав, що найкращий оратор той, який своїм словом і навчає слухачів, і дає насолоду, і справляє на них сильне враження. Навряд чи можна спростувати твердження, що мовлення фахівця віддзеркалює професійний рівень, його культуру. Мовно-культурна освіченість фахівця галузі фізичної культури та спорту, його вміння спілкуватися з колегами, гарантують, за даними психологів, майже в 70% успіх у професійно-ділових стосунках. Формувати мовленнєву (фахову) культуру і культуру спілкування у вищих фізкультурно-

спортивних навчальних закладах повинен комплекс гуманітарних дисциплін. Серед них особливе місце посідають такі, як «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та «Культура професійної мови». Так, наприклад, на заняттях з курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студентам пропонуються цікаві фахові тексти, які розширюють їх світогляд. На практичних заняттях з теми «Терміни в професійному мовленні» значна увага приділяється етимологічним довідкам, цікавим вправам і завданням, що спонукають студентів працювати над усним професійним мовленням. Не менш цікавим є курс «Культура професійної мови», який пропонується студентам старших курсів. При вивченні теми «Виразність як ознака культури мовлення» студентам пропонуються такі вправи:

1. Виберіть з орфоепічного словника слова з дублетним наголосом.

2. Випишіть із словника 10 пар слів, у яких наголос виконує смислорозділювальну функцію.

3. Пригадайте правила наголошування складних слів з іншомовними постпозиційними компонентами і поставте наголос у словах.

Такі завдання значно поживляють процес засвоєння рідної мови і сприяють формуванню фахової культури мовлення та покращанню спілкування студентів негуманітарних навчальних закладів. Мовлення повинно бути гнучким, динамічним і функціонально мобільним. Ознакою культури мовлення людини є також доречність висловлювання, коли враховується ситуація, склад слухачів, естетичні завдання. Висловлювання доречне, якщо внаслідок його використання досягається мета, яка висувалася мовцем, тобто коли потреби мовця реалізовані. Для досягнення мети висловлювання можна скористатися риторичним діалогом,

повторенням попередньо висловленої думки з метою її підсилення, посилення на історичний факт, дослівне цитування або переказування цитати своїми словами тощо. У кожному стилі слово і фраза мають бути доречними. Будь-який стиль має свою систему мовних засобів. Наприклад, у науковому стилі, який наявний здебільшого в писемній формі, використовуються складні конструкції, в усному ж мовленні доречніше висловлювання поділяти на частини, бо так воно краще виконає свої комунікативні функції. У пропонованих завданнях з цієї теми викладач орієнтує студентів на вміння добирати мовні засоби відповідно до задуму та форми висловлювання. Розвиток культури мови особистості є складним процесом. Високої мовної довершеності досягає та людина, яка багато працює над своєю мовою, прагне правильно й логічно мислити та говорити.

Чистота мовлення тісно пов'язана з правильністю та нормативністю, бо якщо в мовленні немає лексичних, стилістичних, орфоепічних та інших порушень, воно вважається чистим. Чистота мовлення виявляється у трьох аспектах: орфоепії, слововживанні та інтонаційному аспекті. Метою занять є формування стійких навичок літературної вимови, правильного слововживання, уміння розпізнавати позалітературні ненормативні елементи, що засмічують мову. У такому плані побудовано й вправи для вивчення цієї теми:

1. До поданих ненормативних слів і конструкцій (оточуюче середовище, міроприємство, з другого боку, конкурентноспособний, приймати участь та ін.) доберіть нормативні.

2. Підготуйте повідомлення на одну із тем рубрики «Правильно – неправильно» (посібник «Антисуржик» за ред. О. Сербенської). Щодо нелітературного слововживання, то така небезпека для куль-

тури мови зберігається постійно, бо в мовленні студентів спостерігається часом захоплення жаргонізмами. Засвоєння літературної вимови на сьогодні становить певну трудність для студентів, що не досить часто спілкуються українською мовою. Втрата контролю над власним мовленням призводить до появи слів-паразитів: так би мовити, як би, значить, ну, як кажуть тощо.

Висновки

Науково-педагогічні працівники гуманітарних кафедр вишів повинні всіляко залучати студентів до вивчення української мови, фольклору, народних традицій, історії, життя та діяльності видатних особистостей науки, техніки та культури, використовуючи для цього твори класиків, сучасних українських письменників та мемуари як важливі чинники виховання українського менталітету, культури мови, естетичних смаків. Такий напрям виховної та навчальної роботи допоможе студентам усвідомити істину, що вважати себе гідними спадкоємцями культурних традицій, створених попередніми поколіннями, означає глибоко їх вивчати, добре знати, шанувати й продовжувати впроваджувати їх у життя, вбачаючи в цьому шлях до формування фахового мовлення. Практичному застосуванню народних традицій сприяє участь студентів у проведенні виховних заходів. У Дніпропетровському державному інституті фізичної культури і спорту викладачі кафедри соціально-гуманітарних наук щорічно проводять олімпіади з української мови та історії України, заходи до Дня слов'янської писемності та рідної мови, Шевченківські читання тощо.

Але найважливішою залишається проблема професійної підготовки фахівця галузі фізичної культури та спорту у виші та шляхи підвищення його педагогічної майстерності, культура фахової

мови, робота з навчальною та довідковою літературою.

Отже, рівень розвитку культури мови фахівця галузі фізичної культури і спорту відображає рівень розвитку його інтелекту, бо імідж спеціаліста передбачає обов'язкове володіння державною мовою на всіх мовних рівнях: орфоепічному, лексичному, орфографічному, граматичному та стилістичному.

Література:

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: [посібник] / за заг. ред. О. Сербенської. – Л.: Світ, 1994. – 152 с.
2. Козак Л. Засади термінологічної культури інженера / Л. Козак, Г. Ракшанова // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць]. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. VIII. – С. 299–301.
3. Козловська Л. Мовний курс у вищій школі – ефективний інструмент сучасної особистісно-орієнтованої освіти / Л. Козловська // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць]. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. VIII. – С. 301–304.
4. Культура фахового мовлення: [навч. посіб.] / За ред. Н. Д. Бабич. – Чернівці: Книги-XXI, 2011. – 496 с.

